

PAMPHILUS. Item de eodem aliud testimonium. **ORIGENES.** Videamus ergo quid sit Salvator noster. Splendor dicitur etiam gloria: id est, splendor luminis eterni. Et certum est, quia splendor ex lumine inseparabiliter generatur: & donec permanet lux, permanet semper & splendor. Salvator ergo noster, qui sapientia est: sapientia autem Dei ipsa est splendor eternae lucis: inseparabiliter & indefinenter generatur ex patre. Sic enim & ipsa de se sapientia per Salomonem dicit: Ante omnes colles generat me. Non enim dixit, Ante omnes colles ingenuit me, sed generat me, in quo significantia sempiternitatis est.

IN LIBRO SECUNDO DE
Spiritu sancto.

TEMPUS est nunc nos pro viribus nostris de Spiritu sancto pauca disserere: quem Dominus & Salvator noster in Evangelio secundum Joannem, paraclitum nominavit. Sicut enim idem ipse Deus, atque idem ipse Christus: ita idem ipse & Spiritus sanctus est, qui & in Prophetis & Apostolis fuit: id est, sive in illis qui ante adventum Christi Deo crediderunt: sive in his qui per Christum confugerunt ad eum. Et duos quidem Deos audivimus aulos esse hereticos dicere, & duos Christos: duos autem Spiritus sanctos nunquam audivimus ab aliquo praedicari.

QUOD EADEM SIT INCONVERTIBILITAS
Spiritus sancti, quae & Patris & Filii.
De libro primo $\pi\epsilon\pi\iota\ \delta\epsilon\ \rho\iota\chi\omega\tau$.

NULLA ergo natura est secundum quod nos sentimus, quae non possit recipere malum: idcirco non confirmamus omnem naturam recepisse malum: id est, malam effectam: sed sicut est dicere, quia omnis hominis natura recipit, ut possit navigare: non tamen ex eo etiam omnis homo navigavit: & iterum omni homini possibile est discere artem Grammaticam, vel medicinam: non tamen idcirco ostenditur omnis homo vel medicus esse, vel Grammaticus: ita si dicimus nullam esse naturam, quae non possit recipere malum, non tamen continuo recepisse etiam malum designatur: & rursum nulla creatura est, quae non recipiat bonum; nec tamen idcirco omnis natura probatur recepisse quod bonum est.

PAMPHILUS. Et post pauca addidit. **ORIGENES.** Nulla ergo natura est, quae non recipiat malum: excepta natura Dei, quae fons omnium est. Et Christus sapientia est: & sapientia utique recipere stultitiam non potest. Et iustitia est, iustitia autem nunquam profecto iniustitiam capiet. Et verbum est vel ratio, quae utique irrationalis effici non valet. Sed & lux est, & lucem certum est quod tenebrae non comprehendunt.

Similiter autem & natura Spiritus sancti, quae sancta est, non recipit pollutionem. Naturaliter enim vel substantialiter sancta est. Si qua autem alia natura sancta est, ex assumptione hac vel inspiratione Spiritus sancti habet ut sanctificetur: non ex sua natura hoc possidens, sed accidens: propter quod & decidere potest quod accidit. Ita & iustitiam accidentem quis habere potest, unde & decidere eam possibile est. Sed & sapientiam quis accidentem nihilominus habet, quamvis in nostra potestate sit positum & studio nostro, & vitae merito si sapientiae operam demus, effici sapientes: & si semper id studii geramus, semper sapientiae participemus: & id nobis vel plus, vel minus accidat, vel pro vitae merito, vel pro studii quantitate.

QUOD AQUALIS SIT TRINITAS,
& quod Spiritus non sit creatura.
De libro primo $\pi\epsilon\pi\iota\ \delta\epsilon\ \rho\iota\chi\omega\tau$.

DE Spiritu sancto quia est, multae nos scripturae docuerunt: sicut David in quinquagesimo psalmo dicit: Et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me. Et in Daniele dicitur: Spiritus sanctus qui est in te. In novo vero testamento abundantibus testimoniis edocemur, cum Spiritus sanctus super Christum descendisse perferatur, & cum ipse Dominus insufflavisset in Apostolos post resurrectionem, dicens: Ac-

cipite Spiritum sanctum. Et ad Mariam dicitur ab angelo: Spiritus sanctus superveniet in te. Paulus vero docet, quia nemo potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto. Et in Actibus Apostolorum per impositionem manuum apostolicarum Spiritus sanctus dabatur in baptismo.

Ex quibus omnibus discimus tantae & auctoritatis & dignitatis substantiam Spiritus sancti: ut salutare baptismum non aliter nisi excellentissimae omnium trinitatis auctoritate, id est, Patris & Filii & Spiritus sancti cognominacione compleatur, & innato Deo Patri, & unigenito ejus Filio, nomen quoque Spiritus sancti copuletur.

Quis ergo non obstupescat quanta majestas sit Spiritus sancti, cum cum qui dixerit verbum in filium hominis, audiat veniam sperare posse: eum vero qui in Spiritum sanctum blasphemaverit, veniam non habere, neque in praesenti saeculo, neque in alio futuro.

PAMPHILUS. Et post pauca adjecit. **ORIGENES.** Veruntamen usque ad praesens nullum sermonem in Scripturis sanctis invenire posuimus, per quem Spiritus sanctus factura esse vel creatura diceretur.

PAMPHILUS. Et inferis compluribus testimoniis de virtute Spiritus sancti: post aliquanta etiam haec adjecit. **ORIGENES.** Si revelante filio cognoscit patrem Spiritus sanctus: ergo ex ignorantia ad scientiam venit: quod utique & impium pariter & stultum est, Spiritum sanctum confiteri, & ignorantiam ei ascribere. Non enim cum aliud aliquid esset antea quam Spiritus sanctus, per profectum venit in hoc, ut esset Spiritus sanctus: ut quis audeat dicere, quia tunc quidem cum nondum esset Spiritus sanctus, ignorabat patrem: postea vero quam recepit scientiam, etiam Spiritus sanctus effectus est. Quod si esset, nunquam utique in unitate trinitatis, id est, Dei Patris inconvertibilis, & filii ejus etiam ipse Spiritus Sanctus haberetur: nisi quia & ipse semper erat Spiritus sanctus.

PAMPHILUS. Et post pauca adjecit. **ORIGENES.** Rectum tamen videtur inquirere quid causa sit, quod qui regeneratur per Deum in salutem, opus habet & Patre & Filio & Spiritu sancto: non percepturus salutem, nisi sit integra trinitas: nec possibile est participem fieri Patris & Filii sine Spiritu sancto. De quibus discutientes, sine dubio necessarium erit: ut operationem specialem Spiritus sancti, specialem Patris ac Filii describamus.

Arbitror ergo operationem quidem esse patris & filii, tam in sanctis quam in peccatoribus, irrationabilibus hominibus & in mutis animalibus: sed & in his quae ex anima sunt, & in omnibus omnino quae sunt: operationem vero Spiritus sancti nequaquam proorsus incidere, vel in ea quae ex anima sunt, vel in ea quae animata quidem, sed muta sunt. Sed ne in illis quidem inveniri qui rationabiles quidem sunt: sed in malitia positi, nec omnino ad meliora conversi. In illis autem solis arbitror opus Spiritus sancti, qui jam se ad meliora convertunt, & per vias Jesu Christi incedunt: id est, qui sunt in novis actibus, & in Deo permanent.

Quoniam autem operatio patris & filii est, & in sanctis & in peccatoribus, manifestatur ex eo quod omnes rationabiles sunt verbi: id est, rationis participes sunt, & per hoc velut semina quaedam insita sibi gerunt sapientiae & iustitiae, quod est Christus. Sed & hoc ipsum quod est & permanet omnis creatura, & operatio est Dei Patris, qui dixit: Ego sum qui sum, quae pervenit super omnes. Ipse est enim qui solem suum orti jubet super bonos & malos, & pluit super justos & injustos.

PAMPHILUS. Et post multam de Patre & Filio per scripturarum exempla assertionem, addidit hanc.

ORIGENES. Spiritus vero sancti participationem a sanctis tantummodo haberi invenimus, propter quod dicitur: Nemo potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto. Et vix aliquando ipsi Apostoli digni habentur audire, Accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos. Propter quod consequens esse puto, quia qui peccaverit in filium hominis, venia dignus est, pro eo quod is qui verbi vel rationis est particeps si desinat rationabiliter vivere, videtur in ignorantiam vel stultitiam decidisse, & propter hoc veniam promereri: qui autem jam dignus habitus est sancti Spiritus participatione, & retro fuerit conversus, hic reipso & opere blasphemasse dicitur in Spiritum sanctum.

QUOD SICUT PATER NOVIT
initia omnium quae sunt & fines, sic &
Filius, sic & Spiritus sanctus sciat.

PAULUS Apostolus per Spiritum sanctum, qui perscrutatur etiam profunda Dei, altitudinem divitiarum sapientiae ac scientiae Dei scrutans: nec tamen ad finem, ut ita dixerim, ad intimam cognitionem praevalens pervenire: desperatione rei & stupore proclamatur, & dicit: O altitudo divitiarum sapientiae & scientiae Dei. Et quod desperatione profecta comprehensionis haec exclamaverit: audi ipsum dicentem: Quam incomprehensibilia sunt judicia Dei, & quam ininvestigabiles viae ejus? Non enim dixit difficile posse scrutari, sed omnino non posse judicia Dei: nec dixit difficile investigari posse & vias ejus, sed non posse investigari. Quantumque enim quis scrutando promoveat, & studio interiori proficiat, gratia quoque Dei adjutus, sensuque illuminatus ad perfectum finem eorum quae requiruntur pervenire non poterit: nec omnis mens quae creata est, possibile habet ullo genere comprehendere: sed cum invenerit aliquantum ex his quae quaeruntur, iterum videt alia quae quaerenda sunt. Quod si & ad ipsa pervenerit, multo iterum plura ex illis quae quaeri debeant pervidebit.

Propter quod sapientissimus Salomon naturam rerum per sapientiam contuens ait: Dixi, sapiens efficiar, & ipsa sapientia longe facta est a me, longe plus quam erat: & altitudinem profundam quae invenit: Sed & Isaias sciens rerum initia a natura mortali inveniri non posse: sed ne ab his quidem naturis quae quamvis diviniore sunt, quam humana est: facta tamen & ipsae sunt vel creatae. Sciens ergo quod a nullo harum neque initium, neque finis inveniri potest, ait: Priora quae fuerunt dicite, & sciemus quia dii estis: vel novissima quae sunt annunciate, & tunc videbimus quod dii estis.

Nam & Hebraeus doctor tradebat pro eo quod initia omnium vel finis non possent ab ullo comprehendi, nisi tantummodo a Domino Jesu Christo, & a Spiritu sancto: idcirco aiebat per figuram visionis Isaiam dixisse duos Seraphim solos esse: qui duabus quidem alis operiunt faciem Dei, duabus vero pedes, & duabus volare eos: & clamantes adinvicem sibi dicere: Sanctus, sanctus, factus, Dominus Deus Sabaoth: plena est terra universa gloria tua. Quod ergo sola Seraphim utraque alas suas habent in faciem Dei & in pedibus ejus: audendum est pronuntiare, quod neque exercitus sanctorum angelorum, neque sancta sedes, neque dominationes, neque principatus, neque potestates scire possunt integrè initium omnium & finem universitatis.

Sed intelligendum est sanctos istos quos numeravimus, spiritus & virtutes, proximas quidem esse ipsis initiis: & attingere tantum, quantum consequi non valent reliqui. Veruntamen quantumcumque illud est, quod revelante Filio Dei ac Spiritu sancto didicerint istae virtutes, quae plurima quidem allequi poterunt, & multo plura priores inferioribus: omnia tamen comprehendere impossibile eis est, quia scriptum est: Quamplurima ex operibus Dei in secretis sunt. Unde & optabile est, ut pro viribus se unusquisque extendat semper ad ea quae priora sunt, ea quae retro sunt obliviscens: tam ad opera meliora quam etiam ad sensum intellectumque puriorem, per Jesum Christum Salvatorem nostrum: cui est honor & gloria in saecula saeculorum: Amen.

DE INCARNATIONE VERBI DEI
Origenes.

IN omni orbe terrarum, in omni Graecia atque exteris nationibus, innumerati sunt & immensi, qui relictis patriis legibus, & his quos putabant Deos, vel observantia Moyse legis, in discipulatum se Christi cultumque tradiderunt: & hoc non sine ingenti odio eorum qui simulacra venerantur: ita ut ab his frequenter & cruciatibus affligantur, nonnunquam etiam agantur in mortem. Amplectuntur tamen, & cum omni affectu custodiunt doctrinam Christi sermonem.

Et est videre quomodo brevi tempore ipsa religio creverit, penes multorum mortibusque proficiens: sed & bonorum direptionibus, atque omni ab his afflictionem genere tolerato. Et eo maxime mirum est, quod ne doctores quidem ipsi, vel satis idonei sunt, vel satis plures. Praedicatur tamen

sermo iste in omni orbe terrarum: ita ut Graeci ac barbari, sapientes & insipientes, religionem Christi sive Christi doctrinam suscipiant.

Ex quo dubium non est, non haec humanis viribus aut operibus agi: ut cum omni potestate ac persuasione sermo Jesu Christi, apud omnium mentes atque animos invaleat. Nam & praedicta esse ab eo haec ipsa, & divinis ab eo responsis confirmata, manifestum est, cum dicit: Quia ante praedes & iudices adducemini propter nomen meum in testimonium illis & gentibus. Et iterum: Multi mihi dicent in illa die, Domine Domine: nonne in nomine tuo manducavimus & bibimus, & in nomine tuo demonia ejecimus? Et dicam illis: Discedite a me operarii iniquitatis, nunquam cognovi vos. Quae si ita quidem dicta ab eo fuissent, nec ad finem tamen ea quae praedicta sunt pervenissent: fortassis minus esse vera viderentur, nec habere aliquid auctoritatis. Nunc vero cum jam in effectum res quae fuerant ab ipso praedicta perveniant: cum tanta autem potestate atque auctoritate praedicta sint: manifestissime declaratur Deum verè esse, qui homo factus, salutaria praecipua humilibus tradidit.

Quid vero inde dicendum est, quod Prophetae de ipso ante praedixerunt, non cessaturos principes ex Juda, neque duces de sacerdotibus ejus, usquequo veniat ille, cui repositum est regnum scilicet, & usquequo veniat expectatio gentium? Manifestissime enim ex ipsa historia apparet, & his quae hodie pervidentur: quia ex temporibus Christi ultra reges apud Judaeos non extiterunt.

Sed & omnes ambitiones illae Judaicae, in quibus iactantiae quam plurimum gerebant, & in quibus gloriabantur: id est vel de Templi decore, vel de altaris insignibus: atque omnibus illis sacerdotalibus infulis, indumentisque pontificum, simul universa destructa sunt. Completa est enim prophetia, quae dixit: Per dies multos sedebunt filii Israel sine rege & sine principe: nec est sacrificium, neque altare, neque sacerdotium. Ex quo utique subversum est templum, nec hostiae offeruntur, nec altare invenitur, nec sacerdotium constat: certissimum est decessisse principes ex Juda, sicut scriptum est, & duces ex sacerdotibus ejus usquequo veniat ille cui repositum est. Constat ergo quia venit ille cui repositum est. Quod manifestè videtur impletum de multitudine eorum, qui per Christum Deo ex diversis gentibus crediderunt.

Sed & in Deuteronomii cantico per Prophetiam designatur, pro peccatis prioris populi futura esse ejectio infensae gentis, non alia utique quam haec quae per Christum facta est. Sic enim ait: Exacerbaverunt me in simulacris suis: & ego in zelo concitabo eos. Est ergo satis evidenter agnoscere, quemadmodum Hebraei qui Deum exacerbasse dicuntur in his qui non sunt dii, & irritasse eum in simulacris suis: irritati sunt & ipsi in zelotypiam, per gentem insipientem, quam Deus elegit per adventum Christi Jesu & discipulis ejus. Sic enim dicit Apostolus: Videte enim vocationem vestram fratres, quoniam non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: sed quae stulta sunt mundi elegit Deus, & ea quae non sunt: ut ea quae erant prius, destrueret.

Non ergo gloriatur omnis caro in conspectu Dei. Sed & de his quae in psalmis prophetantur de Christo, quid dicendum est: de eo maxime qui superscribitur canticum pro dilecto? Ubi refertur quia lingua ejus calamus scribe velociter scribentis: decorus specie super filios hominum: quoniam diffusa est gratia in labiis ejus. Hoc est quod brevi tempore transacto, ejus doctrina diffusa est. Anno enim & aliquot mensibus docuit: universus tamen orbis praedicatione ac fide pietatis ejus impletus est. Orta est ergo in diebus ejus iustitiae multitudo permanens usque ad finem: qui finis ablato lunae appellata est: & dominatur a mari usque ad mare, & a flumine usque ad fines orbis terrae.

Datum est autem & signum domini David. Virgo enim in ventre concepit, & peperit Emmanuel: quod interpretatur nobiscum Deus: & impletum est quod ait ipse Propheta: nobiscum Deus, scitote gentes & viciniam. Victi enim sumus nos, & superati ex gentibus, & velut exuviae ejus existimus, qui ejus gratia nostra colla subjecimus.

Sed & locus nativitatis ejus praedictus est in Michae Propheta dicente: Et tu Bethleem terra Juda, nequaquam minima es in ducibus Juda: ex te enim exiit dux, qui regat populum meum Israel. Sed & septimanarum annorum impleta